

МИНТАҚАВИЙ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШНИНГ ИҚТИСОДИЙ УСТУВОР ШАРТЛАРИ ВА ИҚТИСОДИЙ ОМИЛЛАРИ

Мустафаев Бахтиёр Рустамович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази

Минтақавий даражадаги барқарор ривожланиш инклюзив ўсишни қўллаб-қувватловчи, рақобатбардошликни оширадиган ва ресурсларнинг самарали тақсимланишини таъминлайдиган мустаҳкам иқтисодий асосларни талаб қилади. Иқтисодий устуворлик шартлари минтақавий барқарор ривожланиш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга, чунки улар иқтисодий ўсишни атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва ижтимоий тенглик билан мувозанатлаш учун зарур асос ва рағбатларни таъминлайди. Иқтисодий омилларни макро, мезо ва микро даражада кўриб чиқиш орқали ҳудудлар инновацияларни рағбатлантириши, иш ўринлари яратиши ва сайёрамизга салбий таъсирларни минималлаштириш билан бирга турмуш шароитини яхшилаши мумкин. Бу шартлар ривожланишнинг нафақат иқтисодий жиҳатдан фойдали, балки экологик ва ижтимоий жиҳатдан ҳам барқарор бўлишини таъминлашга ёрдам беради, бу эса узоқ муддатда мустаҳкам ва гуллаб-яшнаётган жамоаларга олиб келади (1-расм).

1-расм. Минтақавий барқарор ривожланишнинг иқтисодий устувор шартлари¹

¹ Муаллиф ишланмаси

Расмни кўриб чиқадиган бўлсак, минтақавий барқарор ривожланишнинг иқтисодий устувор шартларининг муҳими бўлган макро даражасида углерод чиқиндиларини камайтириш, қайта тикланадиган энергияни рағбатлантириш ва табиий ресурсларни муҳофаза қилиш каби барқарорлик мақсадларига устувор аҳамият берадиган кенг қамровли сиёсат асосларини ишлаб чиқиш, барқарор инфратузилма лойиҳаларига, жумладан транспорт, энергия, сув ва чиқиндиларни бошқариш тизимларига сармоя киритиш, умумий барқарорлик муаммоларини ҳал қилиш ва умумий имкониятлардан фойдаланиш учун минтақавий ҳукуматлар, халқаро ташкилотлар ва манфаатдор томонлар ўртасида ҳамкорликни ривожлантириш, савдо келишувлари, бозорни ривожлантириш ташаббуслари ва инфратузилмани яхшилаш орқали барқарор маҳсулот ва хизматлар учун минтақавий ва глобал бозорларга киришни осонлаштириш.

Мезо даражасида қайта тикланадиган энергия, экотуризм ёки агроэкология каби минтақавий куч ва ресурслардан фойдаланадиган барқарор саноат кластерларини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш, барқарор саноат, жумладан яшил технология, табиатни муҳофаза қилиш ва экотуризм учун зарур бўлган кўникма ва қобилиятларни шакллантириш учун таълим ва ўқув дастурларига сармоя киритиш, барқарор стартапларнинг ўсишини қўллаб-қувватлаш ҳамда билим алмашиш ва ҳамкорликни осонлаштириш учун инкубаторлар, акселераторлар ва инновацион марказларни яратиш, атроф-муҳитга таъсирни минималлаштириш ва самарадорликни ошириш учун таъминот занжири бўйлаб барқарор амалиётларни, жумладан, манбалар, ишлаб чиқариш, тарқатиш ва йўқ қилишни тарғиб қилиш.

Микро даражасида кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш корхоналарни барқарор амалиётларни қўллаш, самарадорликни ошириш ва яшил ташаббуслар учун молиялаштиришга кириш учун қўллаб-қувватлаш ва ресурслар билан таъминлаш, маҳаллий ҳамжамиятларни қарорлар қабул қилиш жараёнлари ва барқарорлик ташаббусларига жалб қилиш, уларнинг эҳтиёжлари ва устуворликлари ҳал этилиши ҳамда ривожланишнинг адолатли бўлишини таъминлаш, қайта тикланадиган энергия стартаплари, экологик тоза қишлоқ хўжалиги ва яшил технология ечимлари каби барқарорликка йўналтирилган корхоналарда тадбиркорлик ва инновацияларни рағбатлантириш, истеъмолчилар ўртасида барқарорликнинг аҳамияти ҳақида хабардорликни ошириш ва таълим, маркетинг кампаниялари ва эко-ёрлиқлаш орқали барқарор маҳсулот ва хизматларга талабни рағбатлантириш.

Иқтисодий устуворликларни кўп даражаларда - макро сиёсатдан мезо-даражали саноат кластерлари ва микро даражадаги тадбиркорликгача - ҳал қилиш орқали минтақалар иқтисодий ўсишни, атроф-муҳитни бошқариш ва ижтимоий фаровонликни рағбатлантирадиган барқарор ривожланиш учун қулай муҳитни яратиши мумкин.

Минтақавий иқтисодиётларнинг барқарор ривожланиши атроф-муҳит ва жамиятга салбий таъсирларни минималлаштириш билан бирга узоқ муддатли ўсишни таъминлайдиган турли иқтисодий омилларга таянади (1-жадвал).

1-жадвал Худуд иқтисодиётининг барқарор ривожланишининг иқтисодий омиллари²

Омиллар	Моҳияти
Яшил технологияларга инвестициялар	Қайта тикланадиган энергия, энергия тежамкор инфратузилма ва барқарор қишлоқ хўжалиги амалиётига инвестицияларни рағбатлантириш углерод чиқиндилари ва ресурсларнинг камайишини мақбуллаштириш билан бирга иқтисодий ўсишни рағбатлантириши мумкин.
Саноатнинг диверсификацияси	Битта саноатга қарамлик минтақани иқтисодий таназзулга қарши химоясиз ҳолга келтириши мумкин. Туризм, технология, қишлоқ хўжалиги ва ишлаб чиқариш каби бир нечта секторларга диверсификация қилиш барқарорликни яратиши мумкин.
Кичик бизнес ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш	Молия, техник ёрдам ва бозорларга киришни таъминлаш уларнинг рақобатбардошлигини ошириши ва иш ўринлари яратиш ва инновацияларга ҳисса қўшиши мумкин.
Айланма иқтисод амалиётини илгари суриш	Чизиқли «олинг-келинг» моделидан ресурслар қайта ишлатиладиган, қайта ишланадиган ёки қайта йўналтириладиган айланма иқтисодга ўтиш чиқиндиларни камайтириши, ишлаб чиқариш харажатларини камайтириши ва бизнес учун янги имкониятлар яратиши мумкин.
Инфратузилмани ривожлантириш	Транспорт, алоқа ва коммунал инфратузилмага сармоя киритиш худудларни бирлаштириш, савдони осонлаштириш ва инвестицияларни жалб қилиш учун жуда муҳимдир.
Давлат-хусусий шериклик	Ҳукумат, бизнес ва фуқаролик жамияти ўртасидаги ҳамкорлик барқарор ривожланиш лойиҳалари ва ташаббусларини амалга ошириш учун ресурслар, тажриба ва тармоқлардан фойдаланиши мумкин.
Бозорларга кириш	Савдо келишувлари, логистикани яхшилаш ва бозорни ривожлантириш ташаббуслари орқали бозорга киришни яхшилаш маҳаллий корхоналарга кенгроқ бозорларга чиқиш ва уларнинг рақобатбардошлигини оширишга ёрдам беради.
Ресурсларни масъулиятли бошқариш	Сув, ўрмонлар ва минераллар каби табиий ресурсларнинг барқарор бошқарувини таъминлаш экологик мувозанатни сақлаш ва ушбу ресурсларга боғлиқ бўлган саноатни қўллаб-қувватлаш учун жуда муҳимдир.
Рағбатлантириш ва тартибга солиш асослари	Барқарор бизнес учун солиқ имтиёзлари, субсидиялар ва грантлар каби имтиёзларни тақдим этиш, шунингдек, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва ижтимоий масъулиятни рағбатлантирадиган қоидаларни амалга ошириш барқарор ривожланиш учун қулай муҳит яратиши мумкин.

1-жадвалда келтирилган иқтисодий омилларни ҳисобга олган ҳолда, минтақавий иқтисодиёт атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва ижтимоий тенглик билан мувозанатлаштирадиган барқарор ўсишга эришишлари мумкин.

² Муаллиф ишланмаси